

La informació de cada revista consta només de títol i subtítol i les dades tipogràfiques de ciutat i editor. No s'han relacionat altres informacions, com ara periodicitat, classificació decimal, índex alfabètic de matèries, etc., però està previst que figurin a l'edició del Catàleg.

A continuació de la descripció del títol s'ha indicat la localització de cada revista: Universitat i les sigles corresponents a la biblioteca, departament, secció, càtedra, etc.

Les reproduccions del contingut de les revistes seran facilitades per les biblioteques les adreces de les quals figuren a l'Inventari.

M. Lamarca

X. BARRAL i ALTET

L'art pre-romànic a Catalunya Segles IX i X

amb 440 fotografies de J. Gumí
Barcelona, Ed. 62, 1981, 303 pp.

El volum que ara comentem constitueix el darrer de la sèrie dedicada a l'art romànic publicada per Edicions 62; dels quatre és el que presenta un inventari i text més exhaustiu amb una òptica actual, com era d'esperar de la trajectòria investigadora de X. Barral. L'aparat gràfic és excel·lent i enriquidor, inèdit tot ell, adaptat a les exigències del text, sense ser-ne subsidiari, equilibri aconseguit per la professionalitat de J. Gumí. La planimetria a escala constant aporta també un notable avenç i, a partir d'ara, podrem disposar de plantes i alçats fidels

—que indiquen en cada cas l'autor del qual deriven— de força monuments, per bé que malauradament encara no de tots.

El llibre comença amb una breu introducció de caire historiogràfic i metodològic, a la qual segueix immediatament la primera part (pp. 18-164) que en sis capítols fa una revisió de l'art pre-romànic a Catalunya, començant amb un clar i concís marc històric; a la p. 19, tanmateix, per error s'inclou una fotografia d'una estela del Museu de Vic catalogada com de Carles el Calb quan en realitat és l'epígraf funerari de Plancina procedent de les immediacions de San Pedro de Arlanza i datable dels ss. VI-VII.

El segon capítol, «Arqueologia i societat», constitueix un panorama concret de l'arquitectura contemporània: 1) ciutats i monestirs; 2) castells, poblats, necròpolis, masos i cabanes; 3) esglésies rurals: vil·les i parròquies. Insisteix en la no discontinuïtat, a Catalunya, entre el Baix Imperi romà i l'Alta Edat mitjana, i es fa tressó de les investigacions i troballes més recents.

El tercer capítol, «L'arquitectura religiosa dels segles IX i X a Catalunya», ofereix una àmplia visió començant per les actes de consagració i la utilització tardana dels monuments paleocristians; continua després amb una anàlisi de cadascuna de les parts de l'estructura dels edificis, i finalitza amb les relacions de l'arquitectura catalana amb les regions veïnes i la transició al romànic. Es fa notar, una vegada més, la necessitat de noves recerques arqueològiques al conjunt d'esglésies de Terrassa, pel qual X. Barral és partidari de la cronologia tardana. La diferència entre s. IX i s. X queda

ben perfilada per una continuïtat dels monuments paleocristians, en el primer cas, i una puixança constructiva en el segon, amb un bon nombre de varietat de solucions i novetats tècniques, com és notori, a la segona meitat del segle X.

El quart apartat és dedicat a l'escultura en marbre i pedra, de decoració arquitectònica principalment, car altres elements ornamentals com arcs, cancells i sarcòfags tenen tot sovint una cronologia més antiga o, en el cas dels trons episcopals i, alguns sarcòfags, posterior. En totes les manifestacions es fa palesa la seva senzillesa i arrelam clàssics, i s'empren majoritàriament materials locals o materials nobles reelaborats. Cal destacar la prudència amb què l'autor remarca que s'ha de tractar la cronologia dels elements decoratius, defugint tradicions d'estudi errònies, especialment en el camp dels sarcòfags i les piles baptismals, on amb certa freqüència han estat catalogades com a pre-romàniques peces ben posteriors, àdhuc baix-medievales.

«La pintura medieval i la miniatura» constitueix el tema del cinquè capítol. Novament sorgeix el fet de la continuïtat romana i de la seva evolució cap al medievalisme, fenomen especialment difícil de distingir, en aquest cas per l'exigüïtat de les restes, amb l'excepció de tres conjunts en els quals centra l'anàlisi de X. Barral: Campdevàrol, Pedret i Terrassa, els dos primers considerats com a representants del corrent popular i local per contraposició a Terrassa, on les de Sant Miquel i Santa Maria pertanyerien a una tardició culta d'influència exterior, imitades posteriorment a les de Sant Pere per artistes menys destres.

L'espai dedicat al tema de la miniatura és reduït, però s'hi fa esment dels principals *scriptoria* de Ripoll i Vic, i dels inventaris publicats darrerament.

L'últim capítol de la primera part recull sota el nom «Les altres formes d'art» tot allò que anomenem generalment, per no disposar d'un terme adient, «arts menors». Hi trobem els objectes petits de materials nobles i costosos, com els metalls i l'ivori, a més d'una referència a les produccions ceràmiques; pel que fa al teixit s'inclou una fotografia interessant del teixit de Sant Pere de Rodès. Es dedica especial atenció a l'ara portàtil de la mateixa procedència, peça singular que l'autor dona com a «única mostra d'aquestes arts litúrgiques culturals», però estudis monogràfics permetran segurament de comprovar les cronologies d'algunes peces con les que les notícies donen com a dipositades al Museu de Vic, concretament un calze i una patena de plom (s. X ?) de Sant Andreu de Llavaneres.

La segona part del llibre és dedicada al «Catàleg de les esglésies preromàniques de Catalunya» que estudia un total de 120 esglésies; la presentació és feta mitjançant unes fitxes còmodes i ben dissenyades, una bibliografia de cadascun dels exemples i una descripció precisa i correcta acompanyada d'il·lustració, en la major part dels casos. Cal fer esment del notable treball de camp fet per X. Barral, que l'ha dut a recórrer cadascuna de les esglésies amb inapreciables indicacions de com accedir-hi; només en tres casos fa constar un honest *non vidimus* (p. 167, 176, 177). La catalogació ha seguit criteris estrictes donant com a segur allò que ho és veritable-

ment i tractant de comprovar les Guies i Itineraris, com per exemple la de V. Buron, que detectaren aquestes esglésies de difícil accés, en alguns casos. Podríem esmentar que l'antiguitat acceptada o sospitada per X. Barral ha estat de vegades corroborada per treballs arqueològiques o reaprofitaments en els edificis entre els quals podem triar, per exemple, els tres fragments de placa, probablement de la segona meitat del s. VII, de l'església de Sant Martí de Mata (p. 252), que hem identificat en un estudi recent com una deposició de relíquies, una dedicació d'església, o les dues coses alhora¹.

L'última part de l'obra és un apèndix amb la relació de «les esglésies considerades pre-romàniques en alguna publicació però no incloses en el catàleg», que ajuda a aclarir el mètode de classificació i la tria duta a terme per l'autor. Segons la mateixa metodologia, però lògicament més breu, es fa la fitxa de 114 esglésies, en algunes de les quals hi ha dubtes fins i tot del seu caràcter religiós (Roses, p. 269); altres exemples, però, han aixecat, o continuaran aixecant, polèmiques², car l'amplitud i novetat de la catalogació de X. Barral té el mèrit de posar damunt la taula la discussió de problemes pendents que tant de bo trobin la seva solució en properes investigacions arqueològiques; això permetria de re-

cuperar definitivament per al nostre art pre-romànic algunes esglésies encara suspectes, però molt possiblement del segle X, que el desig d'objectivitat de l'autor ha dut a incloure en aquest inventari final.

Per cloure aquesta recensió podem dir que X. Barral ens ha donat, una vegada més, testimoniatge de la seva manera de fer les coses, amb pulcritud i exhaustivitat. A partir d'ara és diferent el panorama del nostre art dels segles IX i X, i caldrà valorar els seus nombrosos exemples i la seva significació com un art desenvolupat a cavall del món àrah i carolingi amb personalitat pròpia, que serveix d'enllaç sense terrabastalls entre la forta tradició romana de Catalunya i la consolidació de l'art romànic al segle XI.

Isabel Rodà

Guia dels Arxius Històrics de Catalunya, 1

Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya,
Barcelona, 1982,
192 pp., 24 làmines

El Servei d'Arxius de la Direcció General del Patrimoni Escrit i Documental del Departament de Cultura de la Generalitat ha iniciat amb òptim criteri la publicació d'una *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. L'elaboració d'aquesta guia ha estat encomanada als millors coneixedors de cada arxiu, és a dir, als responsables directes de la seva custòdia i ordenació, els quals han dut a terme la tasca informativa amb una exposició breu, però substancial.

¹ G. FABRE, M. MAYER, I. RODÀ, *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea (Epigrafia romana del Maresme)*, Mataró, 1983, núm. 27, pp. 75-77.

² M. PAGÈS i PARETES, a «Amics de l'Art romànic», circular núm. 15, pp. 161-162, per a les esglésies de Sant Silvestre de Vallferrana, Sant Cristòfol i Santa Creu d'Olorda.